

În concluzie, considerăm că trebuie să găsim o cale de a transforma o responsabilitate globală în sine nelimitată, deci neopozabilă agenților sociali, într-o responsabilitate limitată, recunoscută instituțional, deci opozabilă agenților sociali.

Referințe bibliografice

1. Arendt Hannah. Responsabilité et jugement. Paris: Payot, 2005, p.47.
2. Apel Karl-Otto. Discussion et responsabilité 1: L'éthique après Kant. Paris: Éditions du Cerf, 1996, p.15.
3. Apel Karl-Otto, *Op. cit.*, p.95.
4. Kant Immanuel. Spre pacea eternă. București: Gramar, 2015.
5. Toma din Aquino. Summa theologica. Iași: Polirom, 2009.
6. Ricœur Paul. Le Juste. Paris: Esprit, 1995, p.66.

ELEMENTE CONSTITUTIVE ALE CADRULUI SPIRITUAL AL OMULUI ÎN OPERA LUI CONSTANTIN NOICA

Svetlana Coandă, dr. hab. în filos., conf. univ.

Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, R. Moldova

svcoanda@gmail.com

CONSTITUTIVE ELEMENTS OF THE SPIRITUAL FRAMEWORK OF MAN IN THE WORK OF CONSTANTIN NOICA

This article analyzes the most important elements of the spiritual framework of the human personality that is emphasized in the works of Constantin Noica (1909-1987): the belief that the world is „ontologically oriented” – oriented towards being, towards good; culture as a system of values; philosophy represented as a saving activity for man; the mother tongue as an expression of the identity of man; the symbiosis of intellectual and moral values, the ire primacy over material values. It is concluded that these elements determine the specificity of man's presence in the world, his auto affirmation and becoming, the continuity between generations and cultures, our human future.

Una din secțiunile Conferinței noastre este intitulată: Cadrul spiritual și asigurarea calității vieții, bunăstării și siguranței omului. Desigur, medicina poate asigura realizarea acestor rigori. Dar și filosofia, care mai este numită

și medicina sufletului, și cultura în ansamblu, are contribuții merituose în acest domeniu. Sugestive în acest aspect sunt concepțiile filosofice ale lui Constantin Noica, de la nașterea căruia anul acesta se împlinesc 110 ani.

Personalitate proeminentă a culturii românești, C.Noica a fost profund interesat de cadrul spiritual și asigurarea calității vieții, bunăstării și siguranței omului prin promovarea virtuților. El a realizat lucrări filosofice de mare profunzime într-o perioadă marcată de teroarea regimului comunist, care marginaliza intelectualitatea și creația liberă. Însă, în pofda acestor circumstanțe vitrege, C.Noica nu și-a pierdut speranța, păstrându-și optimismul și încrederea în supremația valorilor spiritului.

Prin scrierile sale, C.Noica avea intenția să-l introducă pe cititor în „bunătatea timpului nostru”, după cum menționa el în lucrarea „*Simple introduceri la bunătatea timpului nostru*”, adică să demonstreze, să convingă că „timpul nostru” și tot ce l-a făcut posibil, l-a făcut să fie așa cum este, nu trebuie să fie doar hulit, criticat, înțeles doar prin prisma propriilor fobii, ci, prin realizările obținute în toate domeniile. Aceste realizări sunt o mărturie a încrederii că, atât cultura europeană, cât și cultura românească a înregistrat și înregistrează reușite, redresare, noi remedii ce ne conving că totul până și urmă, este sau poate deveni bun [1, p.8].

Încrederea, optimismul lui C.Noica e fundamentat pe teza *Devenirii întru ființă* – teză centrală a filosofiei acestui gânditor, teză care semnifică recunoașterea anume că lumea este „ontologic orientată” – orientată spre ființă, spre bine, adică are „oroare de rău”. *Devenirea întru ființă* este o mișcare către împlinire, căutarea ființei, mișcarea spre ființă care se face înlăuntrul ființei, în cerc; el desemnează nu simpla revenire la punctul de plecare, ci o mișcare spre o sporită ființă. *Devenirea întru ființă* este devenirea în care realitatea și idealitatea se întâlnesc și tind să coincidă. C.Noica invocă des teza lui Blaise Pascal „Nu m-ai căuta dacă nu m-ai fi găsit” pentru a exprima ideea căutării întru ființă. Ființa este tot timpul prezentă, dar devenirea întru ființă este mișcarea nemărginită, nelimitată [2, p.100]. Ființa nu este, ea se face și se preface – este concluzia la care ajunge C.Noica. Ființa se va afirma îndeosebi prin Om, prin ridicarea Omului la cultură și la creația de cultură.

Cultura – element constitutiv principal al cadrului spiritual al omului este viață a spiritului, creație nouă, dar care nu desființează vechiul ci e păstrare a ce s-a dobândit, tradiția și inovația fiind caracteristici complementare ale culturii. Culturile, menționa Noica, „reprezintă pentru oricine

sisteme de valori, nicidecum simple acumulări și folosiri de bunuri. Mai mult încă, sistemele de valori sau subsistemele lor (științe pentru valoarea adevărului, limbi pentru logosul ca rostire, arte pentru valoarea frumosului, ansambluri tehnice pentru valoarea creației practice) tind, într-o cultură împlinită, să capete autonomie” [3, p.97].

C.Noica apreciază cultura europeană, în cadrul căreia s-a dezvoltat și cultura românească, ca fiind o cultură de sinteză. Ea îmbină în sine trei factori: filosofia greacă, dreptul roman și religia creștină, fapt ce o determină atât în sens de cunoaștere, cât și de acțiune. Reieșind din aceste convingeri, C.Noica, în lucrarea „*Modelul cultural european*”, definește cultura europeană ca „model deplin al culturii”, „arhetipul oricăror altor culturi”, „conștiința de sine a oricărei alte culturi depline”. Trăsătura esențială a modelului cultural european este unitatea sintetică, susceptibilă de a promova constant noul, de a fi deschisă către alte culturi, de a da prioritate valorilor spiritului.

Printre cele mai principale cauze ale afirmării și extinderii acestui model cultural-valoric sunt și performanțele economice ale capitalismului, bazat pe proprietatea privată și piața liberă, precum și pe dezvoltarea științei; de asemenea – performanțele politice ale democrației, fundamentată pe pluralismul politic, pe libertatea de expresie și asociere, precum și pe întregul ansamblu de drepturi și libertăți „ale omului și cetățeanului”.

Concluzia lui C.Noica este că cultura europeană nu e o cultură ordinară, ci arhetipul oricărei alte culturi, înțelesă ca manifestare deplină a umanului. Cultura europeană conține în sine sursele depășirii momentelor de criză – prin transfigurarea lor spirituală. Civilizația va fi în pericol atât timp cât realizările economice nu vor fi puse în slujba forțelor creatoare ale omului, atât timp cât preocupările de ordin material vor părea mult mai importante decât cele ale spiritului. Trebuie să renunțăm la contrapunerea acestor două tipuri de valori și să le gândim în întreteserea lor în spirit: – în planul cunoașterii spre lumea transcendențială; – în planul credinței spre lumea transcendenței.

Modelului cultural-valoric european îi corespunde și un model antropologic, și anume – cetățeanul, caracterizat prin a fi liber, responsabil, deschis cunoașterii și comunicării, capabil să-și asume anumite riscuri și inițiative în diferite domenii de activitate.

Cultura românească se înscrie în parametrii menționați ai culturii europene. În lucrarea „*Pagini despre sufletul românesc*”, C.Noica accentua că

deși cultura noastră se numește „o cultură minoră”, aceasta nu înseamnă inferioritate calitativă: “Cultura noastră populară, deși minoră, are realizări calitativ comparabile cu cele ale culturilor mari. Și știm că avem în această cultură populară o continuitate pe care nu o au cele mari” [4, p.95]. Cultura minoră este de aceeași calitate spirituală cu cea majoră, pentru că e purtătoarea unei matrice stilistice – „pecetea adâncă a neamului românesc” [5, p.7]. Dezvoltarea culturii românești se va manifesta în „continua noastră umanizare întru sublimul uman” – scop suprem comun pentru întreaga cultură europeană.

Un element constitutiv important al cadrului spiritual al omului este și Filosofia. C.Noica afirma că filosofia reprezintă o activitate salvatoare pentru om, pentru națiune, pentru umanitate. „Cine nu filosofează este, mai mult decât oricând, o ironie a istoriei”, menționa marele nostru înaintaș. Soluția globală, în cadrul haosului contemporan, a crizei istorice, e redescoperirea filosofiei, care e capabilă să găsească unitatea transcendentului cu transcendentul, a devenirii cu ființa, ceea ce C.Noica numește „devenire întru ființă”.

În „*Jurnal filosofic*” C.Noica definește filosofia ca „aventura universalului când devine particular”. Filosoful este cel ce gândește de sinestătător și se ridică prin rațiunea sa la o conștiință filosofică, conștiință care postulează ea însăși o ordine și dă noi înțelesuri tuturor faptelor ce constituie obiect de cunoaștere și, în acest fel, le „raționalizează”, interpretează întregul, propune interpretarea sa asupra lumii, asupra experienței umane și a culturii.

În importante lucrări ale sale, precum ar fi „*Mathesis sau bucuriile simple*”, „*Concepte deschise în istoria filosofiei la Descartes, Leibniz și Kant*”, „*Jurnal filosofic*” etc., Constantin Noica manifestă un profund interes față de filosofie, față de numeroși filosofi. În special îi menționează pe Platon și Aristotel din antichitate și pe Kant și Hegel din modernitate. De asemenea, de înalta lui apreciere se bucură Descartes, Bacon și Leibniz. F.Bacon, R.Descartes, G.Leibniz și I.Kant sunt considerați de C.Noica „părinți ai filosofiei noastre”, adică ai filosofiei contemporane, deoarece ei „indicau metode pentru dezvoltarea științelor” și chiar „interveneau ei înșiși cât se poate de direct în mersul lor.” Pe Kant îl venera îndeosebi pentru credința impresionantă în puterea rațiunii, ceea ce constituie adevărata valoare a sistemului lui Kant, fie că se referă la știință, etică, artă sau religie. Trăsătura definitorie a acestor filosofi, menționată de Noica, este enciclopedismul și universalismul.

Limba maternă se afirmă ca element central al cadrului spiritual al personalității umane, fiind expresie a identității omului și contribuind decisiv la asigurarea specificului, particularităților culturii unui popor.

C.Noica face un adevărat elogiu limbii materne, menționând că limba unei comunități umane este locul unde se dezvăluie sufletul acestei comunități. Fiecare om trăiește în cadrul unei limbi, care îl precede în timp; de aceea „numai în cuvintele limbii tale se întâmplă să-ți amintești de lucruri pe care nu le-ai învățat niciodată. Căci orice cuvânt este o uitare și în aproape oricare s-au îngropat înțelesuri de care nu mai știi” [6, p.7]. Uitarea limbii materne este identică cu uitarea de sine, atenționa Noica, deoarece „vorbirea omului este și ființa lui”. Cuvântul dă o anumită orientare în lume celui care îl rostește, iar lumea sa se întinde până acolo unde ajung cuvintele lui. Cu cât cuvintele exprimă mai adecvat realitatea, cu atât orientarea individului în lume este mai prielnică pentru o ulterioară propășire. Iar o folosire nepotrivită a unui cuvânt, sau uitarea câte unui înțeles, poate surpa drumul omului în lume. Căci un cuvânt potrivit așează lumea cum trebuie, iar unul nepotrivit te poate îmbolnăvi, accentua Noica.

În pofida năzuințelor de uniformizare și unificare ce persistă în epoca noastră, cultura europeană, în linii mari, susține păstrarea specificului, particularităților culturii și limbii fiecărui popor: „statuile trebuie să rămână statui, persoana umană, persoană, și cuvântul propriu, cuvânt”, menționa Noica [7, p.8]. Din aceste considerente, e necesar ca filosoful să se aplece asupra limbii, să fie un arheolog al limbii, dând la iveală cu fiecare cuvânt o altă dimensiune a lumii. Convingerea lui era că „nu poți gândi și nu poți face filosofie mare în limba ta, folosind cuvintele altora”. Un hermeneut autentic a fost Eminescu, care a găsit „*Luceafărul*” în tainele limbii române; acum e necesar să apară un Eminescu al gândirii românești, scria Noica, căci nu poți gândi adevărat și așa cum nu s-a mai gândit niciodată, decât așezându-te în elementul cuvintelor tale. Acestui scop C.Noica i-a consacrat mai multe lucrări, în care prin cercetări profunde demonstrează că în limba română există un șir de termeni precum *Sinele și Sinea; Rost și Rostire; Întru; Fire și Ființă; Trecere, Petrecere, Vremuire; Infinit și Infinitire* ș.a. ce exprimă idei care nu au fost exprimate în alte limbi. Valorificând gândirea filosofică condensată în limba maternă, Noica, în așa mod, scoate la iveală substratul unei gândiri filosofice românești.

Simbioza valorilor intelectuale și a valorilor morale, primatul lor față de valorile materiale sunt, de asemenea, elemente esențiale ale cadrului spiritual al omului.

Această simbioză și acest primat sunt menționate de C.Noicaca fiind definitorii pentru *omul deplin* – caracterizat prin a fi liber, responsabil, deschis cunoașterii și comunicării, capabil să-și asume anumite riscuri și inițiative în diferite domenii de activitate. Cea mai înaltă trăsătură a omului este liberul arbitru, cu care a fost înzestrat, spre a-și alege singur chipul și respectarea principiului kantian: “Legea morala e în mine, cunoașterea cu atât mai mult”, considera filosoful roman. Omul deplin, ca exponent al culturii europene, trebuie să realizeze un continuum valoric și nu o ruptură sau o negare a unor valori existente și general acceptate. El trebuie să fie pregătit în așa fel încât să facă cea mai bună alegere și să se orienteze în contextele multiplicării sistemelor de valori din perspectivă interculturală.

Prin opera și activitatea sa, C.Noica ne avertizează asupra pericolului dezumanizării, a instaurării individualismului, nihilismului, totalitarismului. Dacă vrei să ordonezi lumea, menționa el, trebuie mai întâi să-ți ordonezi propria ființă. Dacă vrei să piară dezordinea exterioară, trebuie mai întâi să faci ordine în omul lăuntric care ești tu însuși. Individul nu trebuie să trăiască la întâmplare, rigoarea trebuie să pătrundă în intimitatea lui, în sufletul lui, în corpul lui, accentua el. Deoarece, prin spirit, ca atitudine logică, omul se poate șlefui în permanență, iar prin spiritualizare ca interiorizare necontenită a lumii din afară individul va tinde să ajungă o personalitate. Prin înăbușirea patimilor individuale și prin interiorizarea mediului culturii din care face parte, individul se sporește pe sine, spiritualizându-se. În lucrarea „*Mathesis sau bucuriile simple*”, C.Noica își exprimă convingerea că anume promovarea simplității, evitarea exceselor, a obsedării de bunurile materiale, centrarea pe adevăr, ordine și creație constituie *mathesis universalis* – știința universală a vieții. Doar plăcerile simple și virtuțile asigură fericirea – cea mai mare bucurie, fundamentată pe dragostea față de oameni.

Concluzie. Elemente importante ale cadrului spiritual al personalității umane sunt, în viziunea lui Constantin Noica, încrederea că lumea este orientată spre ființă, spre bine; cultura ca sistem de valori; filosofia reprezentată ca o activitate salvatoare pentru om; limba maternă ca expresie a identității omului; simbioza valorilor intelectuale și a valorilor morale, primatul lor față de valorile materiale. Anume aceste elemente determină specificul prezenței omului în lume, autoafirmarea și devenirea sa, continuitatea între generații și culturi, viitorul nostru uman.

Referințe bibliografice

1. Noica Constantin. Simple introduceri la bunătatea timpului nostru, București, 1992.
2. Noica Constantin. Devenire întru ființă, București, 1981.
3. Noica Constantin. Modelul cultural european, București, 1993.
4. Noica Constantin. Simple introduceri la bunătatea timpului nostru, București, 1992.
5. Noica Constantin. Pagini despre sufletul românesc, București, 1991.
6. Noica Constantin. Cuvânt împreună despre rostirea românească, București, 1987.
7. Noica Constantin. Ibidem.

CONCEPTUL DE PATRIOTISM ȘI PERSONALITĂȚI ISTORICE ÎN CRONOGRAFIA ROMÂNEASCĂ DIN SEC. XVI – MIJLOCUL SEC. XVIII

Dumitru Căldare, dr. hab. în filos., conf. univ.
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, R. Moldova

THE CONCEPT OF PATRIOTISM AND HISTORICAL PERSONALITIES IN ROMANIAN CHRONOGRAPHY FROM THE 16TH CENTURY – THE MIDDLE OF THE 18TH CENTURY

By describing the great personalities of Moldova from the Middle Age, Grigore Ureche and Miron Costin have gained their place in the history as great patriots. The paper presents and comments some fragments of their works which best prove their patriotism over centuries.

Dezvoltarea societății la etapa actuală pune în mod imperios problema studierii profunde și multilaterale a gândirii filosofice a trecutului istoric al neamului românesc. În condițiile integrării și globalizării, oamenii au stringentă nevoie să cunoască în mod temeinic, obiectiv și multispectual realizările gândirii filosofice românești din trecutul istoric. Necesitatea studierii acestei probleme rezultă și din faptul că trecutul istoric ne procură multe învățăminte. De aceea pentru a înțelege filosofia românească trebuie să-i cunoaști CV-ul, și chiar dacă nu știi încotro se duce să știi cel puțin de unde vine [1].

În acest context examinăm operele lui Grigore Ureche și Miron Costin care